

Agnieszka Ciesielska, Krzysztof Ciesielski, Marzena Derejko,
Magdalena Misiak, Monika Pawluczuk-Solarz, Magdalena Piotrowska,
Ewa Pytlak, Jarosław Pytlak (red.), Andrzej Turbiasz

Model szkoły jako alternatywna podstawa dla reformy polskiej edukacji (na przykładzie szkoły podstawowej)

październik-listopad 2024 r.

**ABSOLWENCI: WYKSZTAŁCENI +
ODPOWIEDZIALNI + GOTOWI DO WSPÓŁPRACY
+ ŻYCZLIWI = SPRAWCZY W SPOŁECZEŃSTWIE**

WARUNKI MATERIALNE			NAU CZY CIELE			OBUDOWA PRAWNA
Ustalenie standardów wyposażenia placówek			Uzgodnienie pragmatyki zawodu nauczyciela			Audyt i uproszczenie prawa oświatowego
SZKOŁA JEST MIEJSCEM DOŚWIADCZEŃ ŻYCIOWYCH MŁODYCH LUDZI, W KTÓRYM ZDOBYWAJĄ WYKSZTAŁCENIE ORAZ UCZĄ SIĘ FUNKCJONOWANIA W SPOŁECZEŃSTWIE						

SZKOŁA SŁUŻY EDUKACJI MŁODYCH OBYWATELI W OPARCIU O WARTOŚCI FUNDAMENTALNE, WSPIERA ROZWÓJ LUDZI ORAZ INTEGRUJE LOKALNĄ SPOŁECZNOŚĆ

WARTOŚCI FUNDAMENTALNE W SZKOLE: ODPOWIEDZIALNOŚĆ, ŻYCZLIWOŚĆ, WSPÓŁPRACA

SZKOŁA TO INSTYTUCJA POWOŁANA W CELU EDUKOWANIA DZIECI I MŁODZIEŻY, PEŁNIĄCA TAKŻE INNE WAŻNE FUNKCJE SPOŁECZNE

CAŁOŚCIOWY MODEL SZKOŁY

I. FUNDAMENT

Fundament ważnej i złożonej konstrukcji, jaką jest szkoła, musi być solidny. Kryje się w nim rozumienie istoty tej instytucji oraz wskazówki dotyczące jej przeznaczenia oraz funkcjonowania. W naszej propozycji składa się z czterech warstw. Pierwszą, najgłębszą, stanowi **definicja szkoły**.

Szkoła jest instytucją powołaną w celu edukowania dzieci i młodzieży, pełniącą także inne ważne funkcje społeczne.

Może to wydać się mało odkrywcze, ale warto podkreślić i powtarzać, że choć głównym celem szkoły jest praca z uczniami, to może ona (i powinna) pełnić także funkcję integrującą w społeczności lokalnej, kulturotwórczą, jak również stanowić miejsce realizacji różnorodnych aspiracji dla wszystkich swoich interesariuszy. A skoro borykamy się obecnie z dezintegracją społeczeństwa, te dodatkowe funkcje nabierają szczególnej wagi.

Drugą warstwę stanowią **wartości fundamentalne**. Proponujemy trzy, które dość łatwo przełożyć na konkretne rozwiązania programowe i organizacyjne.

Odpowiedzialność, życzliwość, współpraca.

Dlaczego właśnie te? Pierwsza jest kluczowa dla dobrego funkcjonowania społecznego każdego człowieka i stanowi przedmiot konsensusu w niemal wszystkich dyskusjach o celach edukacji. Drugiej bardzo dzisiaj brakuje w społeczeństwie i z tego względu warto ją promować. Trzecia wydaje się szczególnie ważna w dobie dominującego indywidualizmu, w instytucji, która ze swojej natury opiera się na zbiorowych działaniach wielu ludzi.

Z kolei w fundamencie pojawia się **misja szkoły**, którą proponujemy ująć w sposób następujący:

Szkoła edukuje (kształci i wychowuje) młodych obywateli w oparciu o wartości fundamentalne, wspiera rozwój ludzi oraz integruje lokalną społeczność.

Ostatnią, czwartą warstwę stanowi **wizja szkoły**.

Szkoła jest miejscem doświadczeń życiowych młodych ludzi, w którym zdobywają wykształcenie oraz uczą się funkcjonowania w społeczeństwie.

II. ŚCIANY NOŚNE

Na fundamencie zaprojektowaliśmy trzy ściany nośne. Centralna reprezentuje **nauczycieli**. Niezależnie od tego, co zostanie wymyślone i zaplanowane, na nich będzie spoczywać zadanie wdrożenia tego w praktyce szkolnej. To ich postawa w największym stopniu wpłynie na końcowy efekt długich lat edukacji młodego człowieka.

Pozostałe ściany nośne szkoły to **obudowa prawna** oraz **warunki materialne**. Jakość i efektywność pracy nauczycieli oraz wysiłku uczniów zależą nie tylko od ich osobistego podejścia do swoich zadań, ale również od stworzonych warunków, których projektantem w zasadniczej części są – w imieniu społeczeństwa – władze państwowe. Potrzeba do tego dobrych rozwiązań prawnych, a także odpowiedniej bazy materialnej, szczególnie infrastruktury budowlanej i elektronicznej oraz niezbędnego wyposażenia poszczególnych stanowisk pracy, dopasowanych do aktualnych wyzwań i ludzkich potrzeb.

Każdą ze ścian należy wznieść, zaczynając od przygotowania jej konstrukcji. W przypadku **nauczycieli** stanowi ją **ustalenie pragmatyki** tego zawodu. Przede wszystkim – kim ma być nauczyciel, jaka jego rola w szkole, jakie niezbędne kwalifikacje, a na tym tle: np. wysokość pensum dydaktycznego, ścieżka awansu zawodowego, zasady ustalania (godziwych i adekwatnych) wynagrodzeń. Wiadomo, że toczą się rozmowy przedstawicieli ministerstwa i związków zawodowych, w których wielkim nieobecny jest nieistniejący, niestety, samorząd zawodowy nauczycieli. Sądząc z kolejnych komunikatów, nie należy jednak spodziewać się rychłego przełomu. Bez uzgodnień, możliwych do przyjęcia przez obie strony, ta ściana nośna szkoły pozostanie zmurszała u samej podstawy.

Przy tej okazji warto rozważyć kwestię warunków pracy innych pracowników szkoły. Chociaż ich rola nie jest eksponowana, trudno bez nich wyobrazić sobie funkcjonowanie jakiegokolwiek placówki.

Konstrukcja **obudowy prawnej** powinna zacząć się od rzetelnego **audytu prawa oświatowego**. Jest ono niesamowicie rozbudowane, skomplikowane; rozmaite uregulowania rozsiane są w setkach, jeśli nie tysiącach dokumentów, w których z trudem orientują się nawet prawnicy. Niestety, nadmiar przepisów zabija ludzką inwencję i sprawczość, skutecznie uniemożliwiając kształcenie tych cech u uczniów.

Wyrazem odpowiedzialności za zapewnienie oświacie właściwych **warunków materialnych** byłoby **określenie standardów wyposażenia poszczególnych placówek**, a co najmniej wpisanie do podstawy programowej informacji na ten temat w odniesieniu do poszczególnych przedmiotów nauczania. Powinien on być uzupełniony o godny trzeciej dekady XXI wieku **wykaz wyposażenia stanowisk pracy nauczycieli** różnych specjalności. Może on mieć charakter kierunkowy, do osiągnięcia w założonej perspektywie czasowej. Warto rozważyć, kto odpowiada za jego realizację. Dotychczasowe doświadczenia pokazują, że inwestycje w wyposażenie szkół (np. „Aktywna tablica”) mają charakter wycinkowy, związany z modą lub dostępnością funduszy unijnych, a nie rzeczywistymi potrzebami.

III. ELEMENTY WYPEŁNIAJĄCE KONSTRUKCJĘ

Można wyobrazić je sobie w postaci bloczków, cegieł czy okien składających się na strukturę szkoły. Każdy taki element symbolizuje jeden ważny aspekt jej działalności. Niektóre są sztywne, inne, bardziej elastyczne, pozwolą lokalnym architektom na dostosowanie konstrukcji do specyfiki poszczególnych placówek. Rozplanowanie budynku, zdeterminowane tylko położeniem ścian nośnych, powinno dawać możliwie duży zakres dowolności, aby dobrze dopasować się do potrzeb tej społeczności, którą współtworzy, i w której funkcjonuje konkretna szkoła. Sieć szkół podstawowych nie ma być zbiorem identycznie rozplanowanych bliźniaków, ale siecią różnorodnie urządzonych budowli, zachowujących jedynie założony w modelu standard konstrukcji.

Poniżej przedstawione zostały przykładowe elementy konstrukcyjne. Zostały ułożone alfabetycznie, dla podkreślenia, że przyjęta kolejność nie ma na celu określenia ich ważności. W fazie realizacyjnej projektowania gmachu należałoby rozbudować tę listę, a każdy element dopracować w drodze merytorycznej debaty, biorąc także pod uwagę zależności pomiędzy nimi.

Autonomia programowa szkoły

Przestrzeń podejmowania decyzji w szkole w ramach realizowanego programu kształcenia i wychowania. Obejmuje zarówno rozwiązania obowiązujące w całej placówce, jak decyzje pozostawione do uznania nauczycielom.

Egzaminy i diagnozy zewnętrzne

Zapewnienie sprawnego funkcjonowania zewnętrznego pomiaru dydaktycznego, służącego rzetelnej ocenie efektów kształcenia w wybranych sferach/przedmiotach nauczania. Opracowanie i upowszechnienie szerokiej gamy narzędzi diagnoz edukacyjnych do autonomicznego wykorzystania przez placówki.

Finansowanie działań edukacyjnych

Niezwykle rozległa tematyka, począwszy od fundamentalnej decyzji, kto odpowiada za finansowanie edukacji i na jakich zasadach, po rozważenie możliwości zwiększenia autonomii finansowej w placówkach publicznych.

Metodyka nauczania (w tym ocenianie)

Przygotowanie rekomendacji w zakresie metodyki pracy nauczycieli, w tym oceniania osiągnięć uczniów, przy zachowaniu szerokiego zakresu ich autonomii w tym zakresie.

Organizacja pracy szkoły

Utożsamiana jest zazwyczaj z ramowym planem nauczania, długością lekcji i ich rozkładem w ciągu dnia. Aby jednak szkoła mogła pełnić wszystkie funkcje przewidziane w tym modelu, powinna znaleźć się w niej przestrzeń także na inne niż lekcje przejawy życia społecznego, oraz pole do innej niż naukowa aktywności uczniów i nauczycieli. Dyskusja publiczna na ten temat winna uwzględnić dobre doświadczenia zgromadzone przez różne placówki, ale także analizę rozmaitych czynników ograniczających aktywności społeczności szkolnej.

Podstawy programowe

Podstawy programowe wskazują kierunki kształcenia uczniów. Ważne jest, żeby ich konstrukcja była na tyle prosta i ogólna, by wzmacniać autonomię nauczycieli.

Prawa uczniów

Ważny temat trwającej już obecnie debaty publicznej. Niezależnie od końcowych efektów i sposobu ich prawnego uregulowania, wydaje się niezbędne rozważenie, w jaki sposób i w jakim zakresie uczniowie powinni korzystać z prawa do odpowiedzialności za własną naukę i za swoje funkcjonowanie w społeczności szkolnej.

Rodzice w szkole

Wypracowanie zasad pozwalających na konstruktywną współpracę szkoły z rodzicami, po wcześniejszej analizie wszystkich problemów, jakie obserwuje się obecnie w tym zakresie. Ustalenie zakresu odpowiedzialności obu stron oraz stworzenie systemu wsparcia (np. mediacji) w sytuacjach konfliktowych.

Samorządność uczniowska

Potencjalnie forum kształcenia postaw obywatelskich i budowania poczucia sprawczości u uczniów. Wymaga znalezienia złotego środka pomiędzy respektowaniem autonomii placówki (i samych uczniów) w określaniu zasad funkcjonowania samorządu oraz kompetencji jego przedstawicielstwa, a potrzebą zapewnienia mu niezbędnej rangi, na przykład poprzez obligatoryjny udział uczniów w radzie szkoły, albo dostępu do określonej puli funduszy w ramach szkolnego budżetu. Umożliwienie autonomicznego gospodarowania środkami finansowymi przez przedstawicieli samorządu uczniowskiego – zgodnie z zasadą, że nie ma realnej władzy bez środków finansowych.

Strategiczne kierunki kształcenia

Obszary systemowego wsparcia szkół i nauczycieli w zakresie tematyki szczególnie istotnej w bieżącym czasie, na wzór działań podejmowanych już obecnie w zakresie cyfryzacji. To samo może i powinno dotyczyć np. problemów zdrowia fizycznego i psychicznego dzieci i młodzieży, świadomości klimatycznej, albo innych, ustalanych z pewną regularnością priorytetów. Wypracowywanie koncepcji takich działań mogłoby być domeną Komisji Edukacji Narodowej.

Warunki pracy i nauki

W tym zakresie tematycznym znajdują się bardzo różne zagadnienia, m.in. liczebność klas, miejsce i warunki zapewniane uczniom o specjalnych potrzebach edukacyjnych, organizacja fizycznej i czasowej przestrzeni do pracy dla uczniów i nauczycieli.

Wspieranie pracy nauczycieli

Bardzo szerokie spektrum zagadnień dotyczących zarówno warunków pracy, jak działań projakościowych, począwszy od systemu awansu zawodowego, poprzez powiększenie możliwości awansu poziomego (np. stopnie specjalizacji), uzyskania wsparcia merytorycznego i prawnego oraz korzystania z superwizji. Do poważnego rozważenia możliwość powołania samorządu zawodowego, jako partnera przy wyznaczaniu standardów pracy.

Zewnętrzne wsparcie i nadzór

Opracowanie koncepcji instytucjonalnego wsparcia i nadzoru dla placówek oświatowych, uwzględniającej dotychczasowe doświadczenia w funkcjonowaniu kuratorów oświaty.

IV. DACH, CZYLI ZWIEŃCZENIE KONSTRUKCJI

Konstrukcja szkoły unosi dach, będący ukoronowaniem jej funkcjonowania. Symbolizuje on **absolwentów**. Nic nie stoi na przeszkodzie, by przyjąć **profil absolwenta** zaproponowany przez Instytut Badań Edukacyjnych (z wyjątkiem ujętych w nim wartości, które w prezentowanym tutaj profilu szkoły znalazły się w fundamencie).

Szpecially ważna jest świadomość, że funkcjonalna konstrukcja dachu wymaga dobrego fundamentu, wysokiej jakości ścian nośnych oraz stabilności całej bryły, wynikającej z właściwie dobranych elementów konstrukcyjnych. Przestrzeń dowolności, pozostawiona lokalnym architektom spowoduje, że zwieńczenie gmachu nie będzie w każdym przypadku jednakowe, tak jak w niejednakowy sposób będą urządzone poszczególne budynki.

V. REALIZACJA W PRAKTYCE

Budowanie nowego „gmachu szkoły” powinno odbyć się w czterech etapach.

Pierwszy, to przyjęcie konsensusu wokół kształtu fundamentów. W drugim trzeba będzie postawić ściany nośne i stworzyć pełen katalog elementów konstrukcyjnych. Byłaby to wspaniała misja dla Komisji Edukacji Narodowej, rozumianej w sposób, jaki pojawił się jeszcze przed wyborami 2023 roku, w postulatach ówczesnej opozycji. Również nowa KEN mogłaby kierować pracami trzeciego etapu: dopracowywania poszczególnych elementów składowych przez starannie dobrane zespoły specjalistów z różnych dziedzin. W końcowej fazie powstałby projekt reformy wraz z realnym terminarzem jego realizacji, do zaprezentowania opinii publicznej i wdrożenia przez instytucje państwowe.

VI. PRZESŁANIE KOŃCOWE

Autorzy przedstawionego tutaj modelu zdają sobie sprawę, że jest on zaledwie zarysem pomysłu i z pewnością nie uwzględnia wielu istotnych okoliczności, które wpływają na możliwość jego wdrożenia. Z drugiej strony jednak, prezentując go, pragną podkreślić, że nie można zmieniać polskiej szkoły całkowicie odgórnie. Nie można też kształtować u uczniów poczucia sprawczości, bez założenia sprawczości ludzi, którzy będą ją bezpośrednio realizować: nauczycieli i kadry zarządzającej.

Żadna koncepcja nie jest bezbłędna, w każdej, choćby najlepiej opisanej, ujawnią się w praktyce braki i niedociągnięcia. Dlatego szczególnie ważne jest, żeby w tak złożonej i trudnej do zaprogramowania instytucji, jaką jest szkoła, pozostawić przestrzeń na samoregulację. Żeby dać jak najwięcej samodzielności i inicjatywy zarówno nauczycielom, jak uczniom. Tylko wtedy możliwe będzie osiągnięcie także tych celów, którym służyć ma zaproponowany przez IBE profil absolwenta, a przy okazji jeszcze kilku innych, równie ważnych.

Artykuł wprowadzający „Zamiast lepić absolwenta zbudujmy szkołę na nowo!”
czytaj na www.wokolszkoly.edu.pl/blog